

บทคัดย่อ

บ้านห้วยน้ำจาง ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ปลูกป่าขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ตำบลบ้านแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2513 อ.อ.ป.ได้ว่าจ้างแรงงานเพื่อทำการปลูกป่าและดูแลพื้นที่ป่าไม้ โดยแรงงานชายได้ค่าแรงวันละ 10 บาท แรงงานหญิงได้วันละ 7 บาท ปัจจุบันคนงานเหล่านี้ได้ปักถิ่นฐานอยู่ในสวนป่าจนกลายเป็นหมู่บ้านในพื้นที่ปลูกป่าของ อ.อ.ป. จำนวนกว่า 80 หลังคาเรือน ชุมชนในหมู่บ้านนี้ไม่สามารถจะประกอบอาชีพอย่างอื่นได้นอกจากเป็นแรงงานให้กับ อ.อ.ป. เพราะไม่มีพื้นที่สำหรับทำนาทำไร่ ไม่สามารถเก็บของจากป่าที่ตนเองเป็นผู้ดูแล ประกอบกับงบประมาณในการดูแลสวนป่ามีไม่พอเพียงกับปริมาณที่ขยายตัวขึ้น ทำให้คนหนุ่มคนสาวในหมู่บ้านต้องออกไปทำมาหากินต่างถิ่น ครอบครัวไหนมีโอกาสที่ดีกว่าก็ย้ายออกจากหมู่บ้าน ทำให้ชุมชนเหลือแต่เด็กและคนชรา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำ กลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการสร้างอาชีพและระบบสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่และระบบสวัสดิการของคนในชุมชน รวมทั้งแสวงหาแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน และการสร้างอาชีพให้กับชุมชนเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้น โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ระหว่างผู้วิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ หน่วยงานองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เจ้าหน้าที่วนอุทยานศรีล้านนา และชาวบ้านห้วยน้ำจาง ส่วนวิธีเก็บข้อมูล มีทั้งการสัมภาษณ์ การใช้กระบวนการจัดประชุมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันหาทางออกในการแก้ปัญหาต่างๆของชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านห้วยน้ำจางมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ กล่าวคือ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไปในท้องถิ่น เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมบริเวณที่พักอาศัยไม่เอื้อต่อการสร้างอาชีพ เพราะพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่เขตภูเขาที่มีพื้นผิวเป็นดินแต่ลึกลงไปจะเป็นหินผา ทำการเกษตรได้ผลผลิตน้อย ประกอบกับไม่สามารถเก็บของป่ามาขายอย่างที่อาศัยอยู่ในป่า เพราะผิวดินของ ออป. ดังนั้น สมาชิกที่อยู่ในวัยแรงงานจึงต้องออกไปทำงานต่างถิ่น เหลือไว้เพียงเด็กและคนชรา ซึ่งไม่มีศักยภาพในการหารายได้ อย่างไรก็ตาม มีบางครอบครัวพยายามพึ่งพาตนเองโดยหันมาเพาะเห็ดหรือเลี้ยงกบจำหน่าย แต่ก็มีต้นทุนสูงพอสมควร เพราะต้องเก็บผลผลิตแล้วนำส่งตามร้านค้าในเขตเมืองเชียงใหม่เอง

ด้านการศึกษา คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จบประถมศึกษาปีที่ 4 บางคนไม่เคยรับการศึกษาเลย ดังนั้นคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงขาดความรู้ความสามารถในการจัดการด้านการผลิต มีทางเลือกในการประกอบอาชีพน้อย หรือขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเนื่องจากขาดสินทรัพย์ในการค้ำประกันและมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการขาดทุนสูง รวมทั้งขาดความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ จึงทำให้ขาดโอกาสในการรับบริการจากรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ขณะที่ด้านสาธารณสุข ประชาชนทุกคนได้รับสวัสดิการโครงการรักษาพยาบาล 30 บาทรักษาทุกโรค โดยใช้บริการที่สถานีอนามัยประจำตำบล หากผู้ป่วยมีอาการหนักจะส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอแม่แตง ส่วนการประกันสังคมด้านอื่นๆ ไม่มี

และเนื่องจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านขาดการประกอบอาชีพที่มั่นคง ทำงานหาเช้ากินค่ำ มีภาระที่ต้องรับผิดชอบสูง รายรับที่ได้จากการรับจ้างทั่วไปจึงไม่เพียงพอ แม้จะมีกองทุนหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านก็ไม่ให้บริการกู้ยืม เนื่องจากไม่แน่ใจว่าจะสามารถแน่ใจว่าจะใช้หนี้คืนได้ จึงเท่ากับเป็นการตัดสิทธิ์และโอกาสอันชอบธรรม

นอกจากนั้น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่พัฒนาการและเกษตรอำเภอ เข้าไปสนับสนุนงานอาชีพแก่ชาวบ้าน ก็ยังมีแนวทางไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ไม่ส่งเสริมอย่างเป็นทางการต่อเนื่อง ประกอบกับสมาชิกของชุมชนขาดความสามัคคี การรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เป็นเหตุให้ชุมชนไม่เคยมีกิจ โดยให้เจกัรรมที่คิดเองทำเอง ด้วยเหตุผลว่าต่างคนต่างครอบครัวก็ต้องห่วงเรื่องการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว

ในด้านภาพลักษณ์ของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็ไม่ราบรื่น แม้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องยินดีให้ความร่วมมือ เข้าไปมีส่วนช่วยจัดตั้งองค์การด้านการสร้างอาชีพในชุมชนต่อไป สิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องเริ่มต้นก็คือ ชุมชนต้องรวมสมาชิกจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง สอดคล้องกับการส่งเสริมอาชีพตามนโยบายเหล่านั้นองค์กรชุมชน อันประกอบด้วยสมาชิกในชุมชน ต้องจัดการแก้ไขปัญหภายในหมู่บ้านกันเอง